

INGLIZ VA O'ZBEK RIVOYATLARIDA DINIY DARAJANING AKSIOLOGIK TAHLILI

Mannonova Feruzabonu

o'qituvchi, ingliz tili integrallashgan kursi №3 kafedrası

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7137738>

Agar insoniyat tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, u bir necha million yillik davrni o'zida aks ettiradi. Insoniyat rivojining dastlabki ibtidoiy jamoa tuzumi davridayoq tarbiya jamiyat rivojining asosi sifatida qabul qilingan. Hamma davrlarda har bir xalq yoshlarni axloqi va odobi, iymoni va vijdoni, bilimi, malakasi, xatti- harakatini, urf-odati, an'anasi, marosimi, o'zligini anglashiga alohida e'tibor qaratganlar. Shu o'rinda aytish kerakki bizning xalqimiz o'z tarixida bir necha bosqinlarni boshidan o'tkazdi va xalqimizga xos bo'lgan milliy qadriyatlarimizga bir muncha ta'sir o'tkazildi. Shunday ekan, rivoyat va maqollar kabi xalq og'zaki ijodi vositalarida o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishda oila va jamiyatda, ta'lim-tarbiyada milliy qadriyatlarimizga alohida e'tibor qaratishimiz, yoshlarimizni xalq og'zaki ijodi va milliy qadriyatlarimizga sodiqlik ruhida tarbiyalash vatan oldidagi burchimiz sifatida qaramog'imiz lozim. Shu o'rinda xalq og'zaki ijodi va milliy qadriyatlarga qisman to'xtalib o'tamiz. Inson qadimdan atrof muhitda ro'y berayotgan voqea-hodisalarga o'z munosabatini bildirgan. Bu munosabat, avvalo, turli xatti-harakatlar, ovozlari, ehtirolar vositasida amalga oshgan. Keyinchalik histuyg'ularni so'zlar, raqslar ifodalagan va undanda keyinroq odamlar o'zlaricha dunyoning, tabiatning, hayvonlar, o'simliklar, tog'lar, suvlarning paydo bo'lishini izohlovchi to'qima hikoyalar o'ylab topadilar. Qabila-urug'ning mard va jasur yigitlari haqida, ularning g'aroyib qahramonliklari haqida afsona va rivoyatlar paydo bo'ladi. Bularning hammasi hali yozuv madaniyati vujudga kelmasdan oldin jamoa-jamoa bo'lib yashayotgan insonlar o'rtasida shuhrat topadi.

An'anaviy jamiyatning m'anaviy sohasi, odatda, diniy mifologik poydevorga suyanadi, malkuraviy tizimlar, eng avvalo, tarkib topgan ijtimoiy madaniy ukkladning saqlanishiga yo'naltiriladi. An'anaviy jamiyatning mentalligi-introvertiv, ratsional-mantiqiy tuzilishdan ko'ra ko'proq obrazlarga tayanuvchi intuitiv tafakkurdir. Aynan shu sababli an'anaviy Sharq jamiyatining falsafiy tizimlari mifologiya, din, she'riyat, folklor bilan chambarchas bog'liq. Bir tom ondan shuni esda tutish zarurki, har qanday jamiyatning butun qadriyaviy tizimi — fan, falsafa, san'at, adabiyot — faqat milliy an'analar bilan cheklanmaydi, chunki inson faqat biologik mavjudot sifatida emas, ijtimoiy mavjudot sifatida

ham yagonadir. Bu, ayniqsa, axborotlashtirish, kompyuterlashtirish, tezkor aloqaning zamonaviy tizimlari rivoj topgan hozirgi dinamik davrga daxldordir. Barcha mamlakatlar va qit'alarning hayotiy manfaatlari, asosiy muammolari eng muhim jihatlar bo'yicha mos keladi. Umuminsoniy muammolar umuminsoniy qadriyatlar tizimini shakllantirish zaruratini taqozo qiladi. O'zbeklarning qadriyaviy tizimlarining shakllanishida ajdodlarning ma'naviy merosi katta ahamiyat kasb etadi. Xalq orasida tarqalgan hikmatli so'zlar, mashhur arboblarning ishlari va faoliyati haqidagi rivoyatlar, avliyolar hayotidan olingan diniy hikoyalarning axloqiy-ma'naviy tarbiya uchun ahamiyati katta. Shu sababli ular omma orasida keng tarqalgan Xalq og'zaki ijodi namunalari sifatida qo'shiq, maqol, matal, topishmoq, afsona, rivoyat, asotir, yertak, latifa, lof, lapar, termalar, doston, askiya, tez aytish, alla, yor-yorlar, kelin salom kabilarni aytishimiz mumkin. Hozirgu kunda pedagogik adabiyotlarda qadriyatga taa'luqli keng manolarni beruvchi aksiologiya so'zi keng ishlatilmoqda. Aksiologiya falsafaning mustaqil sohalaridan biridir. Mazkur tushuncha adabiyotlarda turlicha talqin etiladi. "Aksiologiya" yunoncha so'z bo'lib, axio -qadriyat, logos - ta'limot, so'z, ya'ni qadriyatlar haqidagi ta'limot ma'nosini bildiradi.

I.T.Frolova tahriri ostidagi falsafiy lug'at(1986)da aksiologiyaga qadriyatlar tabiatini falsafiy jihatdan tadqiq etish, deb ta'rif beriladi.

O.Tohirov, B.Ochilovalarning ta'kidlashicha, "Qadriyat - bu tabiiy va ijtimoiy hayotda namoyon bo'ladigan, kishilar qadrlaydigan va ular uchun manfaatli, foydali, ijobiy ahamiyatli tabiiy, individual va ijtimoiy ehtiyojni qondirishga xizmat qiladigan, moddiy-iqtisodiy, madaniy-ma'naviy, mafkuraviy va siyosiy omillar yig'indisidir". Yuqoridagi fikrlarga tayanib o'qituvchilarimizga belgilangan tartibda maktab darsliklari hamda rejasiga ta'sir etmay, sinfdan va maktabdan tashqari ishlarda xalq og'zaki ijodi vositasida o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishda quyidagi tavsiyalarni berib o'tamiz.

- xalq og'zaki ijodi vositasida o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishda nazariy (ma'naviy-ma'rifiy meroslarimiz) ma'lumotlar berish;

- rivoyat va maqollar vositasida o'quvchilarda aksiologik ongni shakllantirishda oilalar bilan hamkorlik ishlaridan to'liq foydalanish. Shu o'rinda aytish kerakki yoshlarimizning milliy madaniyat va qadriyatlarning mazmunini bilish, ularga e'tiqod qilishi, yoshlarimizda insonparvarlik va vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantiradi. Vatan baxt-saodati va milliy istiqbolimiz yo'lida fidokorona mehnat qilishga, komil inson bo'lib voyaga yetishga undaydi.

Folklorshunos V.E. Gusev rivoyatlarni mazmuniga ko'ra tasnif etadi va uni to'rt turga bo'ladi: eponimik(urug', qabila, xalqning paydo bo'lishi), toponimik

(haqiqiy yoki uydurma shaxslar faoliyati bilan bog'liq geografik joy nomlarining kelib chiqishi), tom ma'nodagi tarixiy (xalq hayotida esda qolgan voqealar, ko'chib o'tish, urush, qo'zg'alon, tabiiy ofatlar), qaxramonlik mashhur shaxslar, xalq qaxramonlari faoliyati va o'limi. Rivoyatlarda ko'pincha rivoyatlardagi kabi hayotda yashab o'tgan mashhur tarixiy shaxslar, qabila boshliqlari, lashkarboshilar, shoir va olimlar, payg'ambarlar, din rahbarlari, podshohlar haqida hikoya qilinsada, voqelik fantastik tasvir orqali ifodalanadi. Shuning uchun ularda tasvirlangan voqelikni tarixiy shaxslar real biografiyasi sifatida qabul qilib bo'lmaydi.

Xulosa. Milliy qadriyatlar bir millat a'zolari ming yillar davomida yaratgan moddiy va ma'naviy boyliklari, milliy til, milliy adabiyot, uning psixik ifodasi, xarakteri, ijtimoiy-siyosiy qarashlari, ahloqiy jihatlari, urf-odatlar, an'analari kabilardir. Umuminsoniy qadriyatlar esa jamiyat taraqqiyoti davomida takomillashib borib, kishilarga hayotning mazmunini chuqurroq tushinish, o'zlarining xatti-harakatlarini ma'naviy mezonlar talabiga moslashtirish imkonini beradi. Umuminsoniy qadriyat jamiyat va odamzod nasli uchun eng qadrli va umum ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan narsalar, hodisalar, sifat, faoliyat va boshqalarning ismi yoki nomini emas, balki ularning ijtimoiy qadrini ifodalash uchun ishlatiladigan aksiologik tushunchadir.

Yoshlarimiz ongiga singdirilayotgan milliy istiqloq g'oyasi ma'naviy meros asosidagi umuminsoniy qadriyatga tayanadi. Umuminsoniy qadriyatlar alohida xalqlarning, millatlarninggina emas, balki bashariyatning mulkidir. Zero, millat o'z qadriyatini boshqa millat qadriyatlaridan ayri holda yarata olmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.O. Safarov O'zbek xalq og'zaki ijodi. T.,1988
2. Sarimsoqov B. o'zbek folklorining janrlar tarkibi. O'zbek folklori ocherklari. 3 jildlik. 1-jild. T.,1988
3. Xodjayev B.X. "Pedagogik aksiologiya" o'quv qo'llanma. T. "Fan va texnologiya", 2011. - 156 bet.
4. Пропп В.Я. Фольклор и действительность М.,1976.

